

Marta Guziuk-Tkacz, Anna Józefowicz, Alicja J. Siegień-Matjewicz (red.), *Współczesne konteksty pedagogiki międzykulturowej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2014, ss. 265.

Monografia *Współczesne konteksty pedagogiki międzykulturowej* dedykowana jest pamięci zmarłego 6 grudnia 2014 r. Profesora Stanisława Kawuli – znanego i cenionego w środowisku naukowym pedagoga społecznego.

W hołdzie Profesorowi poświęcono publikację poruszającą problematykę tożsamości współczesnej pedagogiki międzykulturowej oraz wciąż aktualnych jej zadań, takich jak: edukacja do tolerancji na wszelką odmienność w dobie globalizacji i kulturowej dyfuzji, wychowanie do wartości oraz przez ich pryzmat, kształtowanie jednostki przygotowanej do dialogu międzykulturowego, szanującej inność, wrażliwej na odmienność, wzbogacającej siebie poprzez kontakt z Innym.

Publikacja składa się z dwóch części. W części pierwszej, zatytułowanej *Aksjologiczne podstawy pedagogiki międzykulturowej*, zamieszczonych zostało pięć artykułów, w tym ostatni artykuł autorstwa zmarłego Prof. S. Kawuli, zatytułowany *Pedagogika i wychowanie według wartości*, otwierający tę część. Wartym podkreślenia jest zaprezentowanie przez autora roli teorii wartości oraz teorii celów i ideałów jako podstaw procesu wychowania. Autor stwierdził, iż kształtowanie osobowości współczesnego człowieka jest sprawą niezwykle istotną z punktu widzenia edukacji do tolerancji na wszelką odmienność jak również ze względu na brutalizację współczesnego życia, akcentując tym samym wysoką rangę aksjologii i teleologii wśród nauk humanistyczno-społecznych. Ideę przewodnią artykułu wyraził S. Kawula, odwołując się do poglądów Bogdana Suchodolskiego, iż *pedagogika i wychowanie ujmowane w kategoriach wartości i celów stają się nadzieją oraz możliwością naprawy wspólnej, zagrożonej cywilizacji współczesnej, utrwalania i kontynuacji ludzkiej kultury*, zalecając odwoływanie się w procesie wychowania do wartości ogólnoludzkich, uniwersalnych, humanistycznych.

Kolejny artykuł, autorstwa znanego i cenionego pedagoga prof. Jerzego Nikitorowicza, nosi tytuł *Koncepcja człowieka pogranicza*

kultur w kontekście współczesnych wyzwań edukacji międzykulturowej. Autor wyraża w nim potrzebę edukacji wychodzącej naprzeciw wyzwaniom zmieniającej się rzeczywistości, wskazując na przeobrażenia zjawiska wielokulturowości, konieczność kształtowania osobowości otwartej na kulturową różnorodność. Na uwagę zasługuje dogłębna i szczegółowa prezentacja koncepcji człowieka pogranicza, oparta na podejściu antropologicznym, na teorii symbolicznego interakcjonizmu, na hermeneutyce i socjologii rozumiejącej. J. Nikitorowicz w swoim artykule poruszył także ważną kwestię wyzwań stojących przed współczesną pedagogiką międzykulturową, do których zaliczył: ukierunkowanie na kreowanie społeczeństw wielokulturowych (edukacja kreująca nowe przestrzenie rozwoju w dialogu z innymi, a nie odwzorowująca), przeciwstawianie się człowiekowi neoprymitywnemu, krytykę idei relatywizmu kulturowego i poprawności politycznej oraz konieczność wypracowania koncepcji człowieka pogranicza kultur, który *łączyłby dziedziczną tożsamość społeczną z kreowaną ustawicznie tożsamością jednostkową, przejawiał umiejętność przystosowania się do zmiennych, nieprzewidywalnych i dynamicznych okoliczności i zadań, związanych z rozumieniem siebie w komunikacji z nimi, zarządzaniem emocjami, wiedzą i działaniami w procesie poznawania Innych i który powinien uczestniczyć w niekończącym się procesie komunikacji, w przejściu od monologu do dialogu kultur.*

Artykuł Alicji J. Siegień-Matyjewicz *Pedagogiczne aspekty rozwoju wrażliwości międzykulturowej – od etnocentryzmu do etnorelatywizmu* to obszerny, dogłębny i oryginalny przegląd koncepcji rozwoju wrażliwości międzykulturowej (na kanwie modelu Milтона J. Benetta), postulujący wspieranie jednostek w procesie wychowania od postawy etnocentrycznej, skutkującej powstawaniem dystansu społecznego, odrzuceniem inności i obcości oraz ksenofobią, do kreowania postaw akceptacji na odmienną kulturową, typową dla etnorelatywizmu. Artykuł zamyka wartościowy pod względem pragmatycznym zestaw dyrektyw do praktyki pedagogicznej, dotyczący nabywania przez jednostkę kompetencji międzykulturowych w procesie uczenia się międzykulturowego.

Moralny imperatyw nauczania o Zagładzie autorstwa Krzysztofa Szatravskiego to artykuł prezentujący Zagładę (Holocaust) w kontekście aksjologicznym, z położeniem nacisku na nierozwiązane wciąż problemy: *społeczne, intelektualne i duchowe następstwa Zagłady*, problem kary i winy oraz upraszczania i przerzucania odpowiedzialności za Zagładę, uległości wobec antysemickiej propagandy oraz

utrwalania wzorca obojętności wobec okrucieństw Holocaustu. Autor w swoim artykule poruszył także bardzo ważną pedagogicznie kwestię przewartościowania metodologicznego i spojrzenia na Zagładę w sposób interdyscyplinarny i narracyjny oraz ujawniania i prezentowania pozytywnych wzorców osobowych *tysięcy ludzi szlachetnych*, którzy, jak podkreśla, *gotowi byli zaryzykować własne życie, niosąc pomoc innym*. W tym ujęciu jest to opracowanie oryginalne i nowatorskie.

Część pierwszą publikacji zamyka artykuł autorstwa Emilii Żyłkiewicz-Płońskiej *Przestrzeń wartości europejskich w edukacji aksjologicznej*. Termin „przestrzeń” został przez autorkę użyty celowo, ze względu na fakt, iż wartości europejskie kształtowały się przez tysiąclecia na określonych obszarach socjo-kulturowych i były kulturowo utrwalane. Autorka stworzyła model wartości istotnych z perspektywy kultury europejskiej (określony mianem „przestrzeni”), na bazie analizy literatury przedmiotu jak również w oparciu o dokumenty obowiązujące w Unii Europejskiej. Sugeruje, z punktu widzenia praktyki pedagogicznej, potrzebę implementowania treści dotyczących wartości europejskich jak również aktualizowania celów i zadań stojących przed współczesną pedagogiką międzykulturową, z uwzględnieniem roli edukacji aksjologicznej.

Część drugą monografii, zatytułowaną *Oblicza współczesnej pedagogiki międzykulturowej*, otwiera artykuł prof. Małgorzaty Suświłło *Wychowanie przez sztukę w koncepcji inteligencji wielorakich Howarda Gardnera*. Autorka podjęła w nim bardzo istotny temat wychowania przez sztukę, którą traktuje jako ponadkulturowy, uniwersalny język, popierając swoje poglądy wynikami badań (*case study*). Warte podkreślenia z punktu widzenia pedagogiki międzykulturowej jest stanowisko autorki, iż *misją edukacji winno być wprowadzanie młodego człowieka w szeroko rozumianą kulturę artystyczną/estetyczną, oparte na zasadzie zataczania coraz to szerszych kręgów społecznych (regionu, narodu, Europy, świata)*. Autorka wskazuje także na istotne pod względem praktycznym dychotomiczne podejście do edukacji artystycznej, rozumianej jako forma praktycznych działań dziecka oraz przygotowanie dziecka do odbioru sztuki, a w konsekwencji: percepcji kultury własnej i kultury innych grup etnicznych, społeczeństw, narodów.

Dyskurs muzyki popularnej w edukacji – konteksty aksjologiczne i międzykulturowe to artykuł autorstwa Marcina Michałaka. Autor akcentuje w nim rangę wykorzystywania muzyki popularnej w procesie kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży, zwracając uwagę na wielo-, między- i socjo-kulturowy wymiar dyskursu

muzyki popularnej w edukacji oraz konieczność obcowania młodzieży z różnorodnymi gatunkami muzyki, ze względu na zaspokajanie jej potrzeb rozwojowych, kulturowych, kreowanie jej tożsamości (indywidualnej, społecznej, kulturowej) oraz zwiększanie kreatywności. Dowodzi nadto roli mozaikowości kultur muzycznych, a tym samym roli muzyki jako obszaru „spotkań” różnych kultur.

Nieco inny obszar rozważań nad problematyką wielo- i międzykulturowości w pedagogice i psychopedagogice prezentuje Marta Guziuk-Tkacz. Autorka artykułu *Badania diagnostyczne w edukacji międzykulturowej – specyfika, przedmiot i zakres* podkreśla w nim odrębność pedagogiki międzykulturowej, wyrażonej m.in. przez swoją dla niej metodologię badań, dokonując nowatorskiej prezentacji typowych dla tejże subdyscypliny naukowej modeli, metod i technik badawczych, których osobliwość – jak twierdzi autorka – *wyznacza kontekst kulturowy, specyficzny charakter oraz teren badań, uniwersalia i przeciwne im różnice kulturowe oraz kulturowe bariery*. W artykule zawarto także obszerną prezentację historii badań międzykulturowych, z chronologicznym przeglądem najważniejszych publikacji oraz ich autorów, uzupełnioną prezentacją współczesnych trendów badawczych i rodzajów badań w pedagogice międzykulturowej, definiując tym samym specyfikę jej metodologii.

Artykuł ks. Adama Bielinowicza *Korelacja szkolnego nauczania religii z edukacją regionalną w Kościele rzymskokatolickim na przykładzie archidiecezji warmińskiej* dowodzi uniwersalności i interdyscyplinarności problematyki wielokulturowości i regionalizmu. Autor podkreśla w nim ważną aksjologicznie i pedagogicznie rolę dziedzictwa kulturowego i tradycji regionalnych jak również rangę wychowania rodzinnego w: 1) odkrywaniu bogactwa dziedzictwa kulturowego, 2) kreowaniu i utrwalaniu tradycji regionalnych, a tym samym postaw szacunku i zrozumienia dla różnic kulturowych. Niezwykle cennym jest ukazanie roli Kościoła i związków wyznaniowych (m.in. poprzez organizację szkolnego nauczania religii) jako instytucji inicjujących i wspierających edukację regionalną oraz zaprezentowanie praktycznego wymiaru edukacji regionalnej w szkolnym nauczaniu religii.

Kwestię edukacji traktowanej jako spotkanie z Innością i odmiennością podjęła Anna Młynarczuk-Sokołowska w artykule *Uczenie się z innymi i od innych jako wartość w procesie edukacji międzykulturowej*. Autorka prezentuje pogląd, iż edukacja międzykulturowa jest całościowym procesem dokonującym się w przestrzeni różnic międzyludzkich i międzykulturowych, który przygotowuje do funkcjonowania we współczesnym, heterogenicznym świecie, ukazując wagę

idei edukacji międzykulturowej w jakże ważnym – prakseologicznym kontekście (założenia kooperatywnego uczenia się jako edukacyjnej strategii, która umożliwia uczenie się z Innymi i od Innych).

Problematykę inności i odmienności w ujęciu teorii literatury podjęła Anna Józefowicz w artykule zatytułowanym *Kategoria inności w najnowszej polskiej prozie dla dzieci i młodzieży*. Dokonując wnikliwej analizy polskiej prozy ostatnich dziesięciu lat adresowanej do dzieci i młodzieży, a odnoszącej się do kwestii tolerancji na wszelką odmienną oraz jej kształtowania poprzez doświadczanie inności i uwrażliwianie na nią, autorka podkreśla konieczność działań edukacyjnych mających na celu eliminowanie niechęci i dezaprobaty wobec inności, a tym samym niwelowanie uprzedzeń, negatywnych stereotypów, megalomanii, fanatyzmu itp. Jednym ze sposobów przeciwdziałania bądź wygaszania negatywnych postaw wobec inności i odmienności może być właściwy dobór literatury, kontakt z wartościową prozą, której przykłady autorka podaje, podnosząc tym samym pragmatyczny walor artykułu.

Kolejny artykuł, autorstwa Marty-Guziuk Tkacz, *Human Rights as an Object of Intercultural Education* dowodzi konieczności przekazywania wiedzy (na wszystkich szczeblach kształcenia) na temat praw człowieka i budowania w ten sposób społeczeństwa tolerancyjnego i otwartego na dialog międzykulturowy. W artykule tym zaprezentowana została historia i istota praw człowieka oraz systemy ich ochrony. Analizie poddane zostały również podstawowe akty prawne odnoszące się do ochrony tychże praw. Jak dowodzi autorka, pod względem praktyki pedagogicznej w tym zakresie ważną rolę odgrywa adaptacja trzech modeli edukacji praw człowieka (koncepcja F. Tibbitts), jak również nauczanie o prawach człowieka (koncepcja Wiktora Osiatyńskiego).

W kolejnym artykule, autorstwa Damiana Labiaka, *Wektory tożsamości na polsko-niemieckim pograniczu* opisana została problematyka emigracji, w tym przede wszystkim emigracji dzieci oraz kształtowania i utrzymania poczucia tożsamości w nowych realiach psychospołecznych. Autor poruszył także ważną kwestię ścisłego powiązania tożsamości kulturowej z indywidualną bądź zbiorową identyfikacją oraz internalizacją określonych wartości kulturowych (np. idee, przekonania, poglądy czy postawy). Wynika stąd istotne dla kształcenia zawodowego pedagogów przesłanie, odnoszące się do podejmowania problematyki kreowania nowej tożsamości na emigracji, związanej z procesami o charakterze adaptacyjno-integracyjnym, z uwzględnieniem wpływu takich czynników, jak: język i przyjęcie określonej

strategii przystosowawczej, a w przypadku młodego człowieka: określonego typu generowania międzypokoleniowego.

Publikację zamyka artykuł autorstwa Anny Nosek *W kręgu literatury regionalnej. Wiersze Franciszka Kobryńczuka dla dzieci w kontekście pedagogiki międzykulturowej*, odnoszący się, podobnie jak artykuł Anny Józefowicz, do roli literatury jako kreatora postaw tolerancji i otwartości na inność i odmienność, ale przez pryzmat regionalizmu. Analizie poddano elementy kultury duchowej mieszkańców Podlasia: wierzenia, miejsca kultu, tradycje, folklor itp. zawarte w poezji dla dzieci Franciszka Kobryńczuka (profesora biologii), popularyzującego zarówno walory przyrodnicze, jak i kulturowe Polski północno-wschodniej. Jest to jeden z przykładów przekazywania osobom najmłodszym wiedzy o bogactwie i różnorodności kulturowej oraz religijnej tego regionu Polski, a tym samym jeden z wartościowych sposobów nauczania (za pomocą poetyckich środków wyrazu) o elementach wzorca kulturowego, z podkreśleniem roli nauczania o „małych ojczyznach” oraz o konieczności budowania patriotyzmu lokalnego i miłości do *świata pierwotnego zakorzenienia* już na poziomie rodziny, a następnie przedszkola i szkoły podstawowej.

Monografia *Współczesne konteksty pedagogiki międzykulturowej* to publikacja składająca się z 14 artykułów, ukazująca problem edukacji do dialogu oraz wychowania w duchu otwartości i tolerancji na wszelką odmienność z różnych perspektyw naukowych.

Analiza treści poszczególnych artykułów wskazuje na potrzebę wielopłaszczyznowości oddziaływań edukacyjnych w duchu między- i wielokulturowości, a struktura i zawartość publikacji wyraźnie podkreślają jej wielowątkowy i interdyscyplinarny charakter.

Monografia, ze względu na zaprezentowane koncepcje naukowe oraz aktualność podjętej problematyki, może pełnić zarówno rolę podręcznika akademickiego, jak i wartościowego materiału źródłowego. Mając na uwadze wymienione walory, pozycję tę uważam za godną polecenia.

Zdzisława Kobylińska